

הרב נתנאל אוירבך

שאלה בהפרשת חלה - גבולות גזרה

הקדמה

ממקורות שונים נראה שאדם יכול להתחרט על הפרשת חלה¹ ותרומות ומעשרות² באמצעות התרת נדרים, היינו להישאל על ההפרשה. בכך, מתבטלת ההפרשה וחוזרות החלה והעיסה להיות כעיסה שלא הופרשה ממנה חלה. האפשרות להישאל על הפרשת תרומות ומעשרות נפסקה להלכה ברמב"ם (הל' תרומות פ"ד הי"ז):

המפריש תרומה או מעשרות³ וניחם עליהן הרי זה נשאל עליהן לחכם ומתיר לו, כדרך שמתירין לו שאר נדרים, ותחזור חולין כמות שהיתה, עד שיפריש פעם שנייה אותה שהפריש תחילה או פירות אחרות.⁴

מלשונו של הרמב"ם 'וניחם עליהן' נראה שניתן להישאל על ההפרשה אף לכתחילה וללא סיבה ייחודית, כפי שדייק הראי"ה קוק (שו"ת משפט כהן, סי' לט אות א):

1. פסחים מו ע"ב.

2. נדרים נט ע"א; עירובין ל ע"ב.

3. לדעת הרמב"ם, מועילה שאלה הן בתרומות והן במעשרות, כ"כ: סמ"ג, עשין סי' קלד ד"ה המפריש תרומות; תוספות, קידושין לח ע"א ד"ה והוא הדין (השני); רא"ש (נדרים עח ע"א ד"ה לומר; תוספות הרא"ש, קידושין לח ע"א ד"ה וה"ה לערלה [השני]; שם, בבא מציעא נג ע"א ד"ה הוה ליה); מאירי (נדרים עח ע"א ד"ה ומה שיצא, הראשון; בבא בתרא קכ ע"ב ד"ה הקדש טעות); רשב"ם, בבא בתרא קכ ע"ב ד"ה שיש שאלה; המיוחס לריטב"א, בבא מציעא נג ע"א ד"ה שם ואם איתא; שו"ע, יו"ד סי' שלא סעי' מח; לבוש, שם; קרית ספר, הל' תרומות פ"ד; שו"ת אבני נזר, יו"ד סי' רצ אות ג; שו"ת בית יצחק (שמלקיש), יו"ד ח"א סי' כא אות ג; אחרית השנים (האדר"ת), הוצאת אהבת שלום עמ' נה אות ו; חזו"א, דמאי סי' יב ס"ק כד ד"ה ועדיין; המעשר והתרומה (פ"ד אות ב; שם, בית האוצר ס"ק כה); מעדני ארץ, הל' תרומות פ"ד הי"ז אות ח ד"ה אולם; דרך אמונה (הל' תרומות פ"ד הי"ז ס"ק קעה, בדעת הרמב"ם; שם, פ"ג הכ"ג ס"ק רו). יש שהזכירו בדבריהם רק מעשר שני, ראה: תוספות, פסחים מו ע"ב ד"ה הואיל אי בעי; תוספות רבינו שמואל, קידושין לח ע"א ד"ה לערלה בשתיים; שו"ת הרשב"א, ח"ד סי' רב ד"ה וזה אשר השבת. אולם, לדעת המאירי, שבת קכז ע"ב ד"ה כבר ביארנו, בשם 'ויש אומרים', לא מועילה שאלה במעשרות אלא רק בתרומות. על כך העיר אמרי בינה, דיני פדיון הבן סי' א ד"ה אך י"ל: 'והוא דבר חדש מאד'. לדעת שו"ת בית יעקב (צויזמיר), סי' קי ד"ה אמנם, מועילה שאלה במעשרות פרט למעשר שני. ביחס לשאלה על מעשר שני, בעצי אלמוגים, סי' שפו אות כ ד"ה ובזה, כתב שלא ניתן להישאל על מעשר שני אלא רק בירושלים שבתוך החומות. ואילו לדעת העמק שאלה, שאילתא קלב ס"ק יח (הוצאת מוסד הרב קוק, עמ' צח עמודה שניה), ניתן להישאל על מעשר שני גם בירושלים שבתוך החומות.

4. סמ"ק, סוף סי' רמו; אורחות חיים, הל' חלה אות א ד"ה ומזה הטעם; בית יוסף (יו"ד סי' שכג ד"ה ומ"ש וכן; שם סי' שכד בדק הבית ד"ה כתוב באורחות חיים, בשם האורחות חיים); שו"ע, יו"ד סי' שלא סעי' מח.

ולשון הרמב"ם... המפריש תרומה וניחם הרי זה נשאל לחכם ומתיר לו וכו', מורה שמותר לכתחילה למיעביד הכי.⁵

אך רבים הם הסוברים ששאלה על הפרשת תרומות ומעשרות וחלה מתאפשרת רק כאשר יש סיבה מוצדקת לכך.⁶ הטעם לכך הוא שהפרשת תרומות ומעשרות וחלה הן כנדרי הקדש שמצווה לקיימם ולא להישאל עליהם אלא מחמת הדוחק, כהבחנת השלחן ערוך (יו"ד סי' רג סעי' ג):

הנודר כאילו בונה במה בשעת איסור הבמות, והמקיימו כאילו הקריב עליה קורבן, שטוב יותר שישאל על נדרו. והני מילי בשאר נדרים, אבל נדרי הקדש מצווה לקיימן ולא ישאל עליהם אלא מדוחק.

ולאור דבריו כתב הש"ך (יו"ד סי' שכג ס"ק ז), שהפרשת חלה נידונה כדבר שאין לו מתירים, שכן היא כנדרי הקדש שיש מצווה לקיימם ואין להישאל על ההפרשה אלא מדוחק בלבד:

דהכא בנדרי הקדש כיון דאינה מצווה לישאל עליהן אלא מדוחק... לא הוי דבר שיש לו מתירים.

ויש לדון מה נכלל בכלל 'סיבה מוצדקת' שבגינה ניתנה האפשרות להישאל על ההפרשה?

א. תערובת חלה בעיסה

1. סיבת השאלה

הדין הפשוט עליו כתבו הפוסקים שיש להישאל על ההפרשה, הוא במקרה שהתערבה החלה בעיסה ואין בעיסה כדי שיעור ביטול, היינו פי מאה מהחלה עצמה.⁷ במקרה כזה, שאין החלה מתבטלת היא אוסרת את כל העיסה ומחמת הפסד העיסה ניתן להישאל על ההפרשה, כדברי הסמ"ק (מצווה רמו): 'טוב לישאל עליה אם חזרה ונתערב בעיסה'. את דבריו נימק 'הגהות מיימוניות' (זרעים אות ו) שהפרשת תרומות וחלה היא כנדר הקדש עליו יש אפשרות להישאל: 'דקיימא לן יש שאלה בהקדש'.⁸ דין זה הובא להלכה על ידי הרמ"א (יו"ד סי' שכג סעי' א):

5. כ"כ שו"ת דברי יוסף (אירגאס), סי' כו ד"ה ונלע"ד.

6. מאירי, בבא מציעא נג ע"ב ד"ה ממה; ריטב"א (פסחים מו ע"ב ד"ה ר' אליעזר; נדרים כד ע"ב סוף ד"ה וליטעמיה); ר"ן, נדרים נח ע"א ד"ה וכל דבר; ש"ך (יו"ד סי' שכג ס"ק ז; שם נקודות הכסף סעי' א). בעניין זה, ראה: שו"ת באר יצחק (ספקטור), יו"ד סי' כז; כרם ציון השלם (ח"ג הלכות פסוקות פרק לג סעי' א; שם סעי' ד). ראה: שו"ת פני מבין (פריד), יו"ד סי' רלה ד"ה ואמנם, שאם נשאל ללא צורך נחשבת ברכתו הראשונה לבטלה, והוא כשיטת הסוברים שכשנשאל נחשבת ברכתו לבטלה. ראה להלן הערה 40.

7. אמנם מדין תורה מין במינו בטל ברוב, אך חכמים תיקנו שתרומה בטלה רק כשיש בהיתר פי מאה ממנה, ראה: משנה, תרומות פ"ד מ"ז; ערלה פ"ב מ"א; רמב"ם (הל' תרומות פי"ג ה"א; הל' מאכלות אסורות פט"ו ה"ג; שם הט"ז).

8. דין זה מובא גם באורחות חיים (לוניל), הל' חלה אות א ד"ה ומזה הטעם; בית יוסף, יו"ד סי' שכד בדק הבית ד"ה כתוב באורחות חיים; רמ"א, יו"ד סי' שכג סעי' א.

ואם חזרה ונתערבה בעיסה, ואין ק"א לבטל... ישאל לחכם עליה ויתיר לו כנדר, דנשאלין על ההקדשות, ויחזור ויטול חלה אחרת.

מדברים אלו מבואר, שסיבת תערובת החלה בעיסה מהווה עילה מספקת כדי להישאל על ההפרשה, למרות שבכך מתבטלת קדושת החלה.⁹ אולם הט"ז¹⁰ מיאן בדברי הרמ"א, וטען שתערובת חלה בעיסה אינה סיבה מספיקה כדי להישאל על ההפרשה. לדבריו, שאלה על הפרשה הינה כהתרת נדרים שיש למצוא פתח או חרטה על עיקר הנדר, היינו שאילו היה האדם יודע שכך אירע הוא לא היה נודר מלכתחילה. ברם, במקרה שהתערבה החלה בעיסה אין האדם מתחרט על עיקר ההפרשה, שהייתה כראוי, אלא התערבות החלה בעיסה היא זו שגורמת לו להתחרט על ההפרשה, דבר המלמד שסיבת השאלה נובעת מחמת התערובת ולא מחמת עיקר ההפרשה, וזו לשון הט"ז:

ואילולי פה קדוש דסמ"ג¹¹ הייתי אומר דהא דמהני שאלה בתרומות ומעשרות היינו כשניחם מצד הנתניה עצמה, שחוזר ממנה מחמת איזה טעם שיש לו אפילו בלא תערובת, אבל לא מחמת התערובת כי כל פתח וחרטה צריך שיהיה עיקר הנדר נעקר, כי אם יתקיים הנדר ימשך לו על פי ההכרח איזה נזק. משא"כ בזה, דודאי היה אפשר לו לידור ולעשות לזה תרומה או חלה ולהיזהר מן התערובת, דהא אינו בהכרח שאם יהיה זו החתיכה חלה שתתערב, ולא שייך בזה פתח וחרטה מחמת התערובת דהא עיקר השאלה היא על גוף הדבר שמתחרט בו מחמת עצמו.¹²

פוסקים רבים דחו את דברי הט"ז וצידדו בדעת הרמ"א.¹³ לפיכך נראה שתערובת חלה בעיסה שאין בה כדי לבטל את החלה מהווה סיבה מספיקה כדי להישאל על ההפרשה.¹⁴

9. אולם, באתון דאורייתא, כלל טו, כתב ששאלה על הפרשת חלה מהווה ביטול לקדושתה, דין הגלמד מחובת השמירה על התרומה מהפסד וטומאה, 'משמרת'. לפיכך הוא טוען שדברי הרמ"א מוסבים רק על חלת חוץ-לארץ, עליה אין חובת שמירה ואף מותר לבטלה לכתחילה.
10. ט"ז, יו"ד סי' שכג ס"ק ב.
11. הכוונה היא לסמ"ק, סי' רמו.
12. ראה: שו"ת חתם סופר, יו"ד סי' שיט, שהסתפק בכך.
13. נקודות הכסף לש"ך, יו"ד סי' שכג ס"ק א; שו"ת בית יעקב (צוזמיר), סי' קי; שו"ת חוות יאיר, סי' קל; שו"ת מהר"ם מינץ, סי' טז; שו"ת שאילת יעבץ, ח"ב סי' צה; ברכי יוסף, יו"ד סי' שכג ס"ק א; ערוך השלחן, יו"ד סי' שכג סעי' יד; חלת לחם, סי' ב שיירי ברכה ס"ק יד; שו"ת משפט כהן, סי' מא; שו"ת הר צבי, זרעים ח"א סי' קיא; שו"ת ישכיל עבדי (ח"א יו"ד סי' יז ד"ה באשר; שם ס"ק ו ד"ה והגם; ח"ב קונטרס אחרון סי' ד הערות הרב צבי פסח פראנק; שם סי' ז הערת הרב פנחס אפשטיין); שו"ת יביע אומר, ח"א יו"ד סי' כא אות יא; לקט העומר, פי"ד סעי' ד ס"ק טז.
14. יש שכתבו שהאפשרות להישאל היא דווקא במקרה שהתערבה החלה בעיסה אחרת, כיוון שמטרת ההפרשה הייתה כדי לתקן את העיסה אך התערובת יצרה מציאות שהאדם לא התכוון אליה מתחילה ולכן הוא יכול להישאל כדין 'פתח' המתיר את הנדר. אך אם החלה התערבה בעיסה אחרת, לא ניתן להישאל על ההפרשה, 'דהרי נעשתה מחשבתו להתיר העיסה שהפריש ממנה החלה', אלא החלה חוזרת להיות טבל ויש להפריש מעיסה זו חלה פעם נוספת, ראה: ישועות יעקב, יו"ד סי' שכג סעי' א; שו"ת שאילת יעבץ (ח"א סי' קלה; שם, ח"ב סי' צט, דייק כן מלשון הרמ"א, יו"ד סי' שכג סעי' א; 'ואם חזרה ונתערבה בעיסה, שלא כתב 'בעיסתה'); שו"ת חתם סופר, יו"ד סי' שיט; מקדש מעט, יו"ד סי' שכג ס"ק ח; שו"ת ציץ הקדש, ח"א סי' כ ס"ק ו ד"ה עוד יש מקום. אולם, למעשה הכריעו הפוסקים שאין הבדל בין מקרה שנפלה לעיסה שממנה הופרשה לבין מקרה שנפלה לעיסה אחרת, ובכל מקרה החלה בטלה בעיסה אם יש בה פי מאה ואחד, ראה: שו"ת חלקת יעקב, יו"ד סי' קפ; ערוך השלחן, יו"ד סי' שכג סעי' יג; חזו"א, דמאי סי' טו ס"ק י; שו"ת מנחת יצחק, ח"ו סי' מז; שו"ת יביע אומר, ח"א יו"ד סי' כא.

אך נראה שניתן לומר נוסח שאלה הכולל את דעת הט"ז, ולהתחרט על עצם ההפרשה, כדברי 'חכמת אדם' (שערי צדק, שער מצוות הארץ פי"ד סעי' ו): 'אמר, מתחרט אני שעשיתי לחתיכה זו חלה. ואילו הייתי יודע שאתחרט לא הייתי נודר'. בביאור דבריו כתב ב'דברי ישראל' (שם, הערה יט), שלשון זו באה לכלול את דעת הט"ז שהסיבה לשאלה אינה משום התערובת:

מה שכתב החכמת אדם, אילו הייתי יודע שאתחרט, זו הוי חרטה על עצם הפרשת החתיכה, אף שהחרטה באה משום התערובת.

2. כשהחלה התבטלה בעיסה

כאמור, במקרה שהחלה התערבה בעיסה ואין בעיסה פי מאה כדי לבטל את החלה ניתן להישאל על ההפרשה. אבל כאשר יש בעיסה כדי שיעור ביטול, כתב ה'מנחת חינוך' (מצווה רפד אות טו) שאין כל סיבה להישאל על ההפרשה משום שהחלה התבטלה ואין כל השלכה מעשית מהשאלה: 'כיון דהאיסור נהפך להיתר, אם כן הוה ליה כמו אכלה ונשרף דאינו בעולם'.¹⁵ השוואת ה'מנחת חינוך' בין מקרה שנאכלה העיסה והאיסור אינו בעולם לבין תערובת החלה עם העיסה כשהחלה התבטלה, אינה מקובלת על פוסקים שונים שטענו שיש להבחין בין המקרים. לדבריהם, אכן לא מועילה שאלה במקרה שהעיסה אינה בעולם, משום שאין עוד כל השלכה מעשית מהשאלה, שהרי אין העיסה והחלה בעולם כלל ולשם מה תועיל השאלה?! לעומת זאת, במקרה שהתערבה החלה בעיסה והתבטלה ניתן להישאל על ההפרשה משום שיש השלכה מעשית לאחר השאלה, במקרה שתתערב עוד חלה באותה תערובת אז החלה הראשונה שהתערבה יוצאת מביטולה, כדן 'חוזר ונייעור',¹⁶ דבר המוכיח שראוי להישאל על חלה שהתערבה בעיסה והתבטלה בה, שכן יש לכך השלכה מעשית במקרה מסוים.¹⁷

ב. שאלה לאחר אכילה

1. כשנאכלה החלה

כאמור, הרמ"א (יו"ד סי' שכג סעי' א) הביא את הדין המובא בסמ"ק וב'הגהות מיימוניות', שאם התערבה החלה בעיסה ניתן להישאל עליה, אך הוא הוסיף סייג חשוב על דבריהם: ואם חזרה ונתערבה בעיסה ואין ק"א לבטל, אם לא אכל העיסה ישאל לחכם עליה ויתיר לו כנדר, דנשאלין על ההקדשות.

תוספת המילים 'אם לא אכל העיסה', מורה שאין להישאל על ההפרשה לאחר שהעיסה אינה בעולם.¹⁸ בטעם הדבר כתב ה'מנחת חינוך' (מצווה רפד אות טו) שאין כל השלכה מעשית

15. כ"כ שו"ת חתם סופר, אה"ז ח"ב סי' צב, ברם, יש להעיר מדברי שו"ת שבות יעקב, ח"ג סי' כז, שכתב שאף שיש בעיסה כדי שיעור ביטול החלה, מוטב להישאל על החלה משום שהיא מוגדרת כ'דבר שיש לו מתירים' ואינה בטלה אפילו באלף.

16. ראה: רמ"א, יו"ד סי' צט סעי' ו.

17. קרן אורה, נדרים נב ע"א ד"ה ויש לי; שו"ת בית הלוי, ח"ג סי' ל אות א; שו"ת אחיעזר, ח"ב יו"ד סי' יד אות ב; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ד הי"ז ביאור ההלכה ד"ה ומתיר.

18. רמ"א, דרכי משה יו"ד סי' שכג אות ד; לבוש, יו"ד סי' שכג סעי' א; ש"ך, יו"ד סי' שכג ס"ק ו; גליון מהרש"א, יו"ד סי' שכג ס"ק ג; ערוך השלחן, שם סעי' יג; שו"ת מהר"ם שיק, יו"ד סי' ש ד"ה אמנם דעת

לאחר השאלה שכן העיסה אינה בעולם ואין מה לתקנה עוד: 'אם נדר מאיזה דבר ונשרף ואינו בעולם, גם כן לא מועילה שאלה כיון דאינו בעולם כלל אין נפקא-מינה למה לו לשאול'.¹⁹ לאור דברים אלו, שצריך שתהיה השלכה מעשית מהשאלה על ההפרשה, נטה ה'מנחת חינוך' (מצווה רפד אות טז) לומר שבמקרה שאדם אכל רק את החלה שהפריש ואילו העיסה עצמה נותרה בעינה, ניתן להישאל על ההפרשה שהרי יש לכך השלכה מעשית כאשר העיסה תשוב להיות טבל: 'אפשר דיכול לשאול עליה כיון דנפקא מינה על להבא דהחולין יהדר לטבליה'.²⁰ מדבריו מבואר שמועילה שאלה על ההפרשה גם כאשר אין האדם מתחרט על מה שעשה חלה אלא על העיסה עצמה. על דבריו תמה ב'מעדני ארץ' (הל' תרומות פ"ד הי"ז אות ה ד"ה כמו"כ), שמסתבר לומר ששאלה על ההפרשה תיתכן אם האדם מתחרט על גוף הדבר שפעל, היינו על הפיכת חלק מן העיסה לחלה, אך לא ניתן להישאל כאשר השלכה היא על הפיכת העיסה מחולין לטבל:

ולענ"ד צריך עיון, דמסתבר שהנפקא-מינה צריך להיות באיסור התרומה ולא בהיתר השיריים מה שיכול לאוסרם ע"י השאלה.²¹

2. נאכלה העיסה

כאמור, במקרה שנאכלה העיסה כתב הרמ"א שאין להישאל על ההפרשה, כאשר הביאור הפשוט לכך הוא שאין כל השלכה מעשית מהשאלה כי אין מאומה בעולם. בדבריו ב'דרכי משה' (הקצר יו"ד סי' שכג אות ד) נימק הרמ"א את דבריו: 'אם כבר נאכל העיסה אי-אפשר לישאל עליה דאם כן כבר אכל למפרע טבל, כן נראה לי'. לדבריו, היעדר היכולת להישאל על החלה לאחר שנאכלה נובע מכך שלאחר השאלה יתברר למפרע שהאדם אכל טבל, ולא ניתן להישאל כדי להכשיל את האדם באיסור אכילת טבל. דברי הרמ"א צריכים ביאור שהרי לפנינו אפשרות בחירה בין שני איסורים - בין איסור אכילת חלה לבין איסור אכילת טבל במקרה שיישאל האדם על ההפרשה. ההבדל בין שני האיסורים הללו הוא, שאיסור אכילת חלה חמור יותר מאיסור אכילת טבל, כפי שפסק הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"ד ה"ז-ה"ז) אודות האכלת חולה מסוכן ביום הכיפורים:

מי שאחזו בולמוס... מאכילין אותו הקל הקל תחילה. אם האירו עיניו דיו, ואם לאו מאכילין אותו החמור. כיצד, היו לפנינו... טבל ותרומה, אם אי-אפשר לתקן הטבל מאכילין אותו טבל שאינו קדוש כתרומה.²²

הש"ך; רש"ט, נדרים נט ע"א ד"ה רא"ש; שו"ת משפטי צדק (גארמיזאן), סי' צא; חלת לחם, סי' ב אות ה; ציץ הקדש, ח"א סי' כ אות א ד"ה ועפי"ז; חזו"א, דמאי סי' ד ס"ק כא ד"ה נראה; המעשר והתרומה, פ"ד סעי' כ; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ד הי"ז ס"ק קעו. הפוסקים נחלקו במקרה שמכל מקום נשאל על ההפרשה, האם מועילה השאלה - יש מי שסובר שמועילה בדיעבד, ראה: מקדש מעט, סי' שכג ס"ק ט. ויש הסוברים שאינה מועילה כלל אף בדיעבד, ראה: חזו"א, דמאי סי' ד ס"ק כא ד"ה נראה; דרך אמונה (הל' תרומות פ"ד הי"ז ס"ק קעו; שם, פ"ג ה"ז ביאור ההלכה סוף ד"ה המפריש; שם פ"ג הכ"ג ס"ק רו).

19. כ"כ מנחת חינוך, מצווה רפד אות טז.

20. כ"כ שו"ת טוב טעם ודעת, מהדורה תליתא ח"ב סי' קפא. בביאור הדברים, ראה: דרך אמונה, הל' תרומות פ"ד הי"ז ציון ההלכה ס"ק תעט.

21. כ"כ דרך אמונה, הל' תרומות פ"ד הי"ז ס"ק קפב.

22. השווה לדברי הרמב"ם, הל' שביית עשור פ"ב ה"ט; שו"ע, או"ח סי' תריח סעי' ט. על ההבדלים בין שתי ההלכות ברמב"ם, ראה: בנין שלמה, הל' שביית עשור פ"ב ה"ט.

מבואר שאיסור אכילת תרומה חמור יותר מאיסור אכילת טבל,²³ אף שהעונש על אכילתם שווה, מיתה, מכל מקום טבל יש היתר לאיסורו באמצעות הפרשת תרומות ומעשרות ממנו לעומת התרומה שאין היתרה לזרים כלל.²⁴ לפיכך, חולה שיש בו סכנה ביום הכיפורים, שיש לפניו מאכל טבל ומאכל תרומה, יש להזין אותו קודם במאכל טבל. אם כן נשאלת השאלה על הרמ"א, מדוע לא נאפשר לאדם להישאל על ההפרשה כדי להקל את חומרת עונשו, שיתברר למפרע שאכל טבל שאיסורו קל? מדברי הרמ"א הללו נוכל ללמוד את גבולות הגזרה לדין שאלה על ההפרשה, שלדבריו לא ניתן להישאל על ההפרשה כאשר 'הרווח' מן השאלה הוא רק כדי להקל את האיסור מהאדם. אולם נראה שלפי ה'מנחת חינוך' ניתן להישאל על ההפרשה כדי להקל את האיסור, כפי שיתבאר. כתב הרא"ש²⁵ שאדם שנשבע לא לאכול כיכר לחם ואכל את הכיכר במזיד ועדיין לא התרו בו יכול להישאל על שבועתו כדי להיפטר מעונש מלקות בידי שמיים. דבריו אלו של הרא"ש נפסקו להלכה ב'שלחן ערוך' (יו"ד סי' רלח סעי' כ): 'נשבע על כיכר זה שלא יאכלנה, ואכלו ואפילו כולו, נשאל עליו ונפטר משבועתו'.²⁶ לאור דברים אלו כתב ה'מנחת חינוך',²⁷ שאדם שהפריש תרומה ואכלה במזיד ועדיין לא התרו בו, יכול להישאל על ההפרשה כדי להיפטר מעונש מלקות.²⁸ וקשה, מה ירוויח אם יישאל על ההפרשה כדי כיוון שלא התרו בו הוא אינו מחויב מלקות בפועל אלא יש עליו רק עונש מלקות בידי שמיים, וכאשר הוא יישאל על ההפרשה יתברר שאכל טבל במזיד וחייב עונש מיתה בידי שמים? בביאור דברי הרא"ש וה'מנחת חינוך', כתב 'דרך אמונה',²⁹ שיש רווח בשאלה על התרומה שאכל במזיד ולא התרו בו לאור דברי הרמב"ם הנזכר, שאיסור אכילת תרומה חמור יותר מאיסור אכילת טבל, ואם כן גם במקרה זה תועיל לו השאלה על התרומה כדי להקל באיסור חמור של אכילת תרומה. לאור דברים אלו עולה, שאדם שאכל בשוגג את החלה יכול להישאל על ההפרשה כדי להקל את חומרת האיסור, שכן לאחר השאלה יתברר למפרע שהוא אכל טבל שאיסורו קל יותר מאכילת תרומה, וזו סיבה ראויה להישאל על ההפרשה.³⁰ אך כאמור, בדברי הרמ"א מבואר שהקלה בעונשו של האדם, אינה מהווה עילה מספיקה כדי לאפשר להישאל על ההפרשה, שכן אין כל השלכה מעשית בעולם הזה לשאלה.³¹

23. כ"כ: מגן אברהם, או"ח סי' תריח ס"ק ט; מחצית השקל, שם סעי' ט ד"ה אחד; מאמר מרדכי, שם ס"ק ו; מטה אפרים, שם סעי' יב.
24. מחצית השקל, או"ח סי' תריח סעי' ט ד"ה אחד.
25. רא"ש, שבועות פ"ג סי' יז.
26. כ"כ שו"ת חתם סופר, יו"ד סי' ט ד"ה מ"ש אכלו.
27. מנחת חינוך, מצווה רפא אות ט ד"ה ונראה.
28. ראה עוד: רבי עקיבא איגר, הגהות לשו"ע יו"ד סי' רלח סעי' כ; פתחא זוטא, חלה סי' שג ס"ק ת.
29. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ד הי"ז ביאור ההלכה ד"ה כדרך.
30. יש לציין לשו"ת חתם סופר, יו"ד סי' רג, שכתב שבמקרה שאדם נשאל על ההפרשה וחוזר החולין להיות טבל, גם מי שאכל מן החולין לפני השאלה אינו אוכל טבל: 'ואומר אני בטח, אם יארע שאכל אחר מן הכרי ונתחרט על התרומה דמתשיל על התרומה ויהדר הכרי לטבלו, אין לו לחוש במה שאכלו טבלים, דבשעה שאכלו בהיתרא קאכיל ולא היה צריכים לחוש למלתא חדתא'. לאור דבריו כתב בשו"ת שבט הלוי, ח"ג סי' קנז, שניתן להישאל על התרומה שהתערבה ונאכלה התרומה והחולין, ואין בשאלה מכשול באכילת טבל.
31. ניתן להציע שני ביאורים לדברי הרמ"א: א) ביטול נדר הקדש - בשו"ע, יו"ד סי' רג סעי' ג מובא: 'נדר

ג. שאלה בשבת

כתב ה'שלחן ערוך' (או"ח סי' שמא סעי' א):
מתירים נדרים בשבת אם הם לצורך השבת, כגון שנדר שלא לאכול או שלא לשתות, אף על פי שהיה לו פנאי להתירם קודם השבת.
לאור זאת, מותר להישאל בשבת על חלה שהתערבה בעיסה רק כאשר לאחר השאלה הוא יוכל לאכול את החלה, אך כיוון שלאחר השאלה על ההפרשה חוזרת העיסה להיות טבל שלא ניתן לאוכלו ללא הפרשה שלא ניתן לעשותה בשבת, אזי לא ניתן להישאל על החלה בשבת, שכן אין זה צורך השבת. מכאן ניתן ללמוד על המגמה אותה ראינו, שהיתכנות השאלה על ההפרשה היא רק כשתהיה לכך השלכה מעשית לאחר מכן, היינו שיוכל האדם לאכול את העיסה.

ד. שאלה לברכה

בשו"ת 'שבט הלוי'³² כתב שאם אדם הפריש תרומות ומעשרות וחלה ושכח לברך על ההפרשה, הוא אינו יכול להישאל על ההפרשה רק כדי שיוכל לזכות לברך שוב.³³ לדבריו, הסיבה לכך היא שאין הברכה מעכבת את ההפרשה וכן לדעת הט"ז³⁴ מותר להישאל רק כשיש פתח וחרטה על גוף ההפרשה ולא מצד גורם צדדי. אם כן אדם שהפריש תרומות ומעשרות ושכח לברך, אינו רשאי להישאל על ההפרשה כדי לזכות בברכה,³⁵ שאין זו סיבה מספיקה כדי להישאל על ההפרשה.

סיכום

הפרשת חלה נידונה כ'דבר שאין לו מתירים', שכן היא כנדרי הקדש שיש מצווה לקיימם

הקדש מצווה לקיימן, ולא ישאל עליהם אלא מדוחק'. לאור זאת כתב הש"ך, יו"ד סי' שכג ס"ק ז, שהפרשת חלה היא כנדרי הקדש שיש מצווה לקיימם ואין להישאל על הפרשת חלה אלא מדוחק, ניתן לומר שזו הסיבה שאין להישאל על הפרשת חלה במקרה שהיא נאכלה ולבטל את הנדר, שכן כל 'הרווח' בשאלה הוא להקל את חומרת האיסור מן האדם, שיתברר למפרע שאכל טבל שאיסורו קל יותר מאכילת תרומה, רווח שייתכן שאינו משתווה לחומרת ביטול נדרי הקדש.

ב) הפקעת קדושת החלה - חלה נקראת תרומה (במדבר טו, יט-כא) ואף שווה היא לתרומה בדינים שונים (לדוגמה, ראה: רמב"ם, הל' תרומות פ"א הכ"ב). אחד מן הדינים שנאמרו בתרומה הוא האיסור להפסידה, דין הנלמד מהפסוק 'משמרת תרומותי' שיש לשמור על התרומה ולא להפסידה. אמנם פשוט הוא שההפסד האסור הוא לאבד ולכלות את התרומה באופן פיזי, אף כתב בשו"ת אבני מילואים, סי' יח, שאחת מצורות ההפסד האסורות בתרומה היא הפקעת קדושת התרומה באמצעות ביטולה ברוב חולין. כ"כ: אתון דאורייתא, כלל טו; זרע אברהם (לופטיבר), חידושים וביאורים סי' ב אות ט; שו"ת מנחת שלמה, ח"א סי' מו, בהנגדה לדיני שביעית. לאור דברים אלו שאיסור הפסד תרומה הוא אף בביטול קדושתה, כתב באתון דאורייתא, כלל טו, שיש איסור אף להישאל על התרומה, שהרי בכך הוא מבטל את קדושתה: 'ולפי זה נראה, דהוא-הדין דלאיתשולי גם כן אסור אתרומה, כמו שאסור לבטלה, דע"י השאלה נמי הרי עושה מתרומה חולין ומפקיע קדושתה'. נראה שזו סברת הרמ"א, שאין להישאל על הפרשת חלה לאחר אכילתה, שכן בכך הוא מבטל את קדושתה. ראה לעיל הערה 9.

32. שו"ת שבט הלוי, ח"י סי' קצד.

33. שו"ת מנחת יצחק, ח"ט סי' קיח.

34. ט"ז, יו"ד סי' שכג ס"ק ב.

35. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ב הט"ז ציון ההלכה ס"ק תלב.

ואין להישאל על הפרשה אלא מדוחק בלבד, כלשון הש"ך (י"ד סי' שכג ס"ק ז): 'דהכא בנדרי הקדש כיון דאינה מצווה לישאל עליהן אלא מדוחק... לא הוי דבר שיש לו מתירים'. לאור זאת הבאנו מקרים שונים המגדירים את גבולות הגזרה של שאלה על הפרשה, כאשר ניתן לסכם ולומר ששאלה על הפרשה תיתכן רק אם יש השלכה מעשית מוצדקת לאחר מכן.

- א. אין להישאל על הפרשת חלה לאחר שהחלה או העיסה אינם בעולם.
- ב. אין להישאל על החלה בשבת.
- ג. אין להישאל כדי לזכות בברכה שנחסרה.
- ד. ניתן להישאל על הפרשת חלה במקרה שהחלה התערבה בעיסה ואין בעיסה פי מאה מהחלה. במקרה זה יש לכנס שלושה אנשים³⁶ שמבינים את ענייני הנדרים וההתרה,³⁷ ולומר³⁸ בפניהם: 'מתחרט/ת אני שעשיתי חתיכה זו חלה. ואילו הייתי יודע/ת שאתחרט, לא הייתי נודר/ת'. המתירים יאמרו: 'מותר לך, מותר לך, מותר לך'.³⁹ לאחר מכן, יש להפריש שוב חלה ללא ברכה.⁴⁰

36. אמנם כתב הרמ"א, י"ד סי' שכג סעי' א: 'ישאל לחכם', אך כתב במקדש מעט, י"ד סי' שכג ס"ק יב: 'בזמן הזה השאלה בפני שלושה'. ראה כן: שו"ע, י"ד סי' רכח סעי' א: 'והאידנא אין מומחה שיהא ראוי להתיר ביחיד'; ש"ך, שם ס"ק ד
37. מקדש מעט, י"ד סי' שכג ס"ק יב.
38. אם אישה הפרישה חלה, היא זו שצריכה להישאל עליה, בין אם המצווה מוטלת עליה ובין אם היא שליחה של הבעל, עליה להישאל כי היא הפרישה, ראה: מקדש מעט, י"ד סי' שכג ס"ק יב; שו"ת באר יצחק, י"ד סי' כה; ערוך השלחן, י"ד סי' שכג סעי' יד; שו"ת אחיעזר, ח"ב סי' לו. אך מכל מקום כתב בשו"ת ישכיל עבדי, ח"א י"ד סי' יז אות ז: 'דנכון הדבר להצריך שניהם לשאול, הבעל והאישה'.
39. ראה: מקדש מעט, י"ד סי' שכג ס"ק יב; כרם ציון, השלם ח"ג הלכות פסוקות פ"ג סעי' ב; המעשר והתרומה, פ"ד סעי' כ.
40. הפוסקים נחלקו האם ניתן לברך על הפרשה השנייה שלאחר השאלה - יש שכתבו שאינו צריך לברך שוב על הפרשה אלא הברכה שבירך בתחילה עולה לו להפרשה השנייה, ראה: שו"ת משפטי צדק (גארמיזאן), סי' צא; שו"ת הלכות קטנות, ח"א סי' מח; רש"ש, נדרים נט ד"ה ודע. ראה מה שתמחו על נימוק זה: פתחא זוטא, הל' חלה סי' שכג ס"ק ט ד"ה והיכי; הלכה רווחת (הרב בן ציון אלקלעי), הגהות לשו"ת הלכות קטנות, שם; ציץ הקדש, ח"א סי' כ אות ה ד"ה שוב ראיתי. יש שכתבו לא לברך אך מטעם אחר, שכן הט"ז, י"ד סי' שכג ס"ק ב, חלק על הרמ"א שכתב שאפשר להישאל, ראה: שו"ת הרי בשמים (הורוויץ), ח"ג סוף סי' ע ד"ה והנה; שו"ת פרי השדה (דייטש), ח"ג סי' עב סוף אות א; ברכי יוסף, י"ד סי' שכג ס"ק א; מקדש מעט, סי' שכג ס"ק יג. בטעם שיטה זו וההשלכה מכך, ראה: פתחא זוטא, הל' חלה סי' שכג ס"ק יב; ציץ הקדש, ח"א סי' כ אות ה ד"ה שוב ראיתי. ראה גם: שו"ת יביע אומר (ח"א י"ד סי' כא אות יב; ח"ט או"ח סי' קג אות ט). ויש שכתבו שעליו לברך שנית על הפרשה, ראה: הרב מאיר אריק (שו"ת אמרי יושר, ח"ב סי' מז; מנחת פתים, י"ד סי' שכג ד"ה שם בהגה, בשם בנו שמואל); שו"ת בית דוד (ביסטריץ), ח"ב סי' שכג ד"ה עיי' בס'; שו"ת אפרקסתא דעניא, ח"א סי' קז ד"ה מה שנתעורר; שו"ת יין הטוב, י"ד סוף סי' טו ד"ה ומה ששאלת; כרם ציון השלם, ח"ג הלכות פסוקות פרק לג סעי' ד; לקט העומר, פ"ד הערה יח; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ד הי"ז ס"ק קפד. למעשה, לדעת הרב עובדיה יוסף (חזון עובדיה, תרומות ומעשרות עמ' רנח, ונימוקו שם עמ' רסז), יברך על הפרשה השנייה בהרהור בליבו. לדעת הרב שלמה זלמן אוירבך (מעדני ארץ, הל' תרומות פ"ד הי"ז אות ג ד"ה אך היות; שו"ת מנחת שלמה, ח"א סי' סב אות יג), לפני השאלה יפריש שוב בלא ברכה ורק לאחר מכן יישאל על הפרשה הראשונה.